

Електронне наукове фахове видання "Ефективна економіка" включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки (Наказ Міністерства освіти і науки України від 29.12.2014 № 1528)

Ефективна ЕКОНОМІКА

Дніпровський державний
аграрно-економічний
університет

Видавництво ТОВ «ДКС-центр»

Ефективна економіка № 6, 2017

УДК 339.9

О. Д. Трифонова,

*к. е. н, доцент кафедри міжнародної економіки і світових фінансів
Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара*

Є. С. Дорошкевич,

Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара

АНАЛІЗ ВПЛИВУ ЗОВНІШНІХ ТА ВНУТРІШНІХ ФАКТОРІВ НА ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНУ ДІЯЛЬНІСТЬ УКРАЇНИ, ШЛЯХОМ ДОСЛІДЖЕННЯ ЕКСПОРТНО-ІМПОРТНИХ ОПЕРАЦІЙ

O. Trifonova,

assistant professor of international economics and international finance

Oles Honchar Dnipropetrovsk National University

E. Doroshkevych,

Oles Honchar Dnipropetrovsk National University

ANALYSIS OF INFLUENCE OF EXTERNAL AND INTERNAL FACTORS OF FOREIGN ECONOMIC ACTIVITY OF UKRAINE, THROUGH THE RESEARCH OF EXPORT-IMPORT OPERATIONS

Одними із найважливіших показників зовнішньоекономічної діяльності країни є показники імпорту та експорту. Вони визначають рівень взаємодії держави з окремими країнами, їх об'єднаннями та світовим ринком взагалі. Крім того, динаміка зміни експортно-імпортних операцій відображає стан економіки країни. Тому доцільно використовувати дані показники як лакмусовий папірець певних соціально-економічних зрушень. В статті наведений аналіз експортно-імпортних операцій в Україні у динаміці з 2006 до 2016 року. Проведена оцінка впливу зовнішніх та внутрішніх факторів на зовнішньоекономічну діяльність України. Визначені причини зміни обсягу експорту та імпорту в Україні.

One of the most important indicators of foreign economic activity of the country is an indicator of import and export. They determine the level of state cooperation with individual countries, their associations and the world market in general. In addition, changes in export and import operations reflects the state of the economy. Therefore, these figures should be used as a litmus test certain socio-economic changes. There is the analysis of export-import operations in Ukraine in dynamics from 2006 to 2016 in the article. The evaluation of the impact of external and internal factors on foreign economic activity of Ukraine. Identified causes changes in the volume of exports and imports in Ukraine.

Ключові слова: *глобалізація; експорт; імпорт; зовнішньоекономічна діяльність, міжнародна діяльність України.*

Keywords: *globalization; export; imports; foreign economic activity; international activities of Ukraine.*

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку суспільства, велику роль у міжнародній діяльності будь-якої країни відіграє процес глобалізації. Глобалізація робить можливим не тільки вплив світової економіки на окремі країни, але й вплив окремих країн, які безпосередньо чи опосередковано приймають участь у певних економічних, інформаційних чи соціальних процесах, на міжнародний ринок в цілому. Це проявляється у впливі міграції робочої сили на ринки праці, соціальні умови та рівень життя країн до яких вони мігрують, у швидкості та якості поширення криз із меж однієї держави до інших, у розвитку технологій та інформації, що невинно поширюється світом. Зважаючи на це, варто виокремлювати зовнішні по відношенню до країни фактори, які впливають на неї та внутрішні, які зароджуються у межах країни та впливають на міжнародну економіку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різні аспекти досліджуваної проблеми висвітлені в роботах таких вчених-науковців: В.А. Антонов [1] В.Д. Базилевич [2], С.О. Радзівська [5], О.В. Шкурпій [6], В.П. Далик, Н.І. Дуляба, О.В. П'янова, О.С. Ралко та інші.

Формулювання цілі роботи. Метою даної роботи є аналіз впливу зовнішніх та внутрішніх факторів на зовнішньоекономічну діяльність України, шляхом дослідження експортно-імпортних операцій.

Виклад основного матеріалу. Зовнішні та внутрішні фактори, які постійно впливають на економіку як України так і інших країн, є важливими складовими функціонування глобальної економіки. Вони мають на стільки серйозний вплив головним чином через те, що сучасні міжнародні відноси передбачають таку систему, за якої окремо взяте суспільство не може задовольнити себе самостійно через розвинену спеціалізацію. Воно не може одночасно прийняти на себе обов'язки аграрного та індустріального виробництва. Зрештою це впливає на те, що країни так званого центру відповідають за часткове інвестиційне забезпечення, а країни периферії відповідають центру товарами і послугами [5].

За цих умов глобальну економіку визначають як нову сходинку на шляху розвитку міжнародних економічних процесів, яка неухильно стає єдиним цілим, складною системою, яка об'єднує у собі інформаційні, виробничі, фінансові, збутові та наукові елементи [2].

В залежності від особливостей прояву факторів (сили, часу, країни тощо), вони мають різні наслідки: одні майже не відчутні, інші охоплюють цілі регіони, а іноді і весь світ. Дуже часто їх неможливо передбачити, а отже їх вивчення відбувається лише у ретроспективі. Таким чином слід зважати на динаміку зміни показників у минулому разом з тим оцінюючи фактори, які мали місце у відповідному періоді.

Головним чином, різноманітні зовнішньоекономічні фактори проявляються через зовнішньоекономічні зв'язки. Зовнішньоекономічні зв'язки – це сукупність форм, засобів і методів зовнішньоекономічних відносин між країнами. Як економічна категорія зовнішньоекономічні зв'язки відображають систему економічних взаємин, що виникають внаслідок руху ресурсів всіх видів між державами та економічними суб'єктами різних держав. Ці двосторонні відносини охоплюють всі сфери економічного життя держави і передусім виробничу, торговельну, інвестиційну та фінансову діяльність [6].

Аналіз впливу зовнішніх та внутрішніх факторів на зовнішньоекономічну діяльність України слід розпочати з динаміки зміни загальних показників експорту та імпорту. Їх визначення надано згідно Закону України: «Про внесення змін до Закону Української РСР «Про зовнішньоекономічну діяльність».

Експорт – продаж товарів українськими суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності іноземним суб'єктам господарської діяльності з вивезенням або без вивезення цих товарів через митний кордон України, включаючи реекспорт товарів. При цьому термін реекспорт означає продаж іноземним суб'єктам господарської діяльності та вивезення за межі України товарів, що були раніше імпортовані на територію України [3].

Імпорт – купівля українськими суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності в іноземних суб'єктів господарської діяльності товарів з ввезенням або без ввезення цих товарів на територію України, включаючи купівлю товарів, призначених для власного споживання установами та організаціями України, розташованими за її межами [3].

Дані про відповідні показники знаходяться на рисунках 1 та 2.

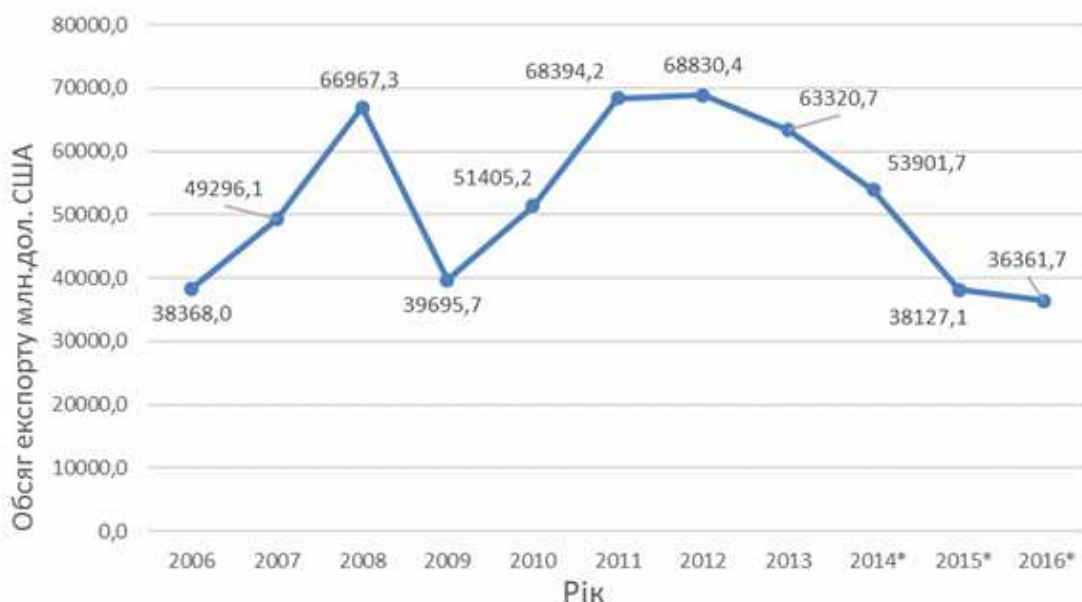

Рисунок 1. Обсяг експорту України з 2006 по 2016 р. (млн. дол.)

На рисунку 1 можна чітко простежити, що обсяги експорту в Україні зростали у період з 2006 по 2008 рік та з 2009 по 2012. Це свідчить про поживлення зовнішньої торгівлі, зокрема про наявність можливості продавати власну продукцію за межі України. Ріст експорту зазвичай позитивно впливає на економіку держави, оскільки впливає на обсяги торгівлі і в її межах. Зріст прибутків від зовнішньоекономічної діяльності підвищує купівельну спроможність у її межах.

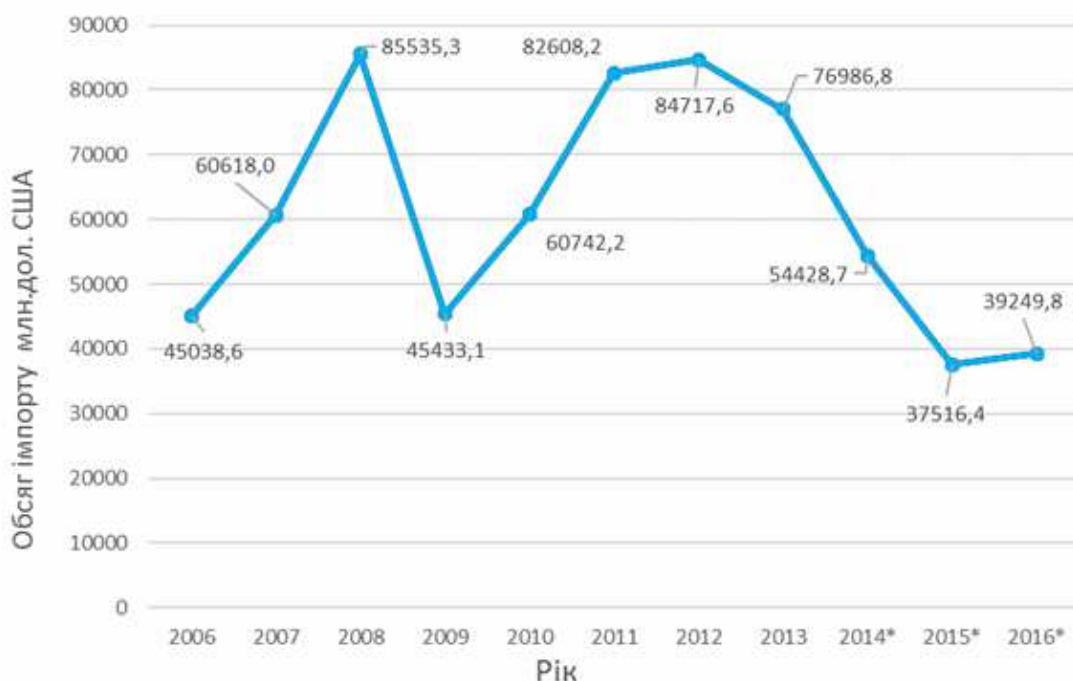

Рисунок 2. Обсяг імпорту України з 2006 по 2016 р. (млн. дол.)

На рисунку 2 ми бачимо, що об'єми імпорту змінювались аналогічно, тобто з 2006 по 2008 та з 2009 по 2012 роки, вони збільшувались. Це означає, що збільшувалась кількість та вартість операцій як з продажу так і купівлі товарів. Отже економічна ситуація сприяла поживленню економічної активності. Виходячи з цього, кризовими є 2009 рік та роки з 2013 по 2016, коли ринок просідав і зменшувались кількість та обсяги операцій.

Період з 2008 по 2009 рік прийнято вважати піковими у найбільшій світовій фінансовій кризі останніх десятиліть. Серед її основних рис варто виділити наступні:

1. Епіцентром фінансової кризи стала не виробнича, а грошово-кредитна сфера [1].
2. Ключовою рушійною силою кризи стали внутрішні кредитно-грошові відносини, зокрема накопичення Сполученими Штатами Америки гігантського зовнішнього і внутрішнього боргу [1].
3. Висока швидкість поширення фінансової кризи практично по всіх країнах і континентах. Вона дуже швидко стала світовою, торкнувшись навіть тих країн, де об'єктивних передумов для кризи не було [1].
4. Дану фінансову кризу породила ліберально-монетаристська доктрина, що домінувала в економічних поглядах та

економічній політиці урядів більшості країн останні 25 років. "Невидима рука ринку", так переоцінена прихильниками економічного лібералізму, виявилася абсолютно неспроможною в сформованих умовах [1].

5. Швидку реакцію розвинених країн, що проявилася у різноманітних формах підтримки фінансового сектора: прямі державні кредити банкам; посилення державного контролю аж до націоналізації деяких ключових кредитних установ; часткова підтримка неплатоспроможних боржників; розширення лімітів страхування вкладів [1].

В Україні криза розпочалась у середині 2008 року та була перш за все пов'язана із різким скороченням виробництва металургії та хімічної промисловості, через скорочення експорту даної продукції. Це спричинило зменшення кількості валюти в країні, звільнення робітників та скорочення заробітних плат у даній сфері, що вплинуло на скорочення покупної спроможності в цілому.

Наслідки даної кризи не були б на стільки фатальними, якби Україна не була на стільки залежна від експорту. На липень 2008 року, згідно з даними Національного банку України, курс долара коливався у межах 5 гривень, при цьому, згідно даних Державної служби статистики України, внутрішній валовий продукт у цьому ж році складав 990819 млн. грн. а експорт 109203 млн. дол. Таким чином експорт складав приблизно 529627 млн. грн. що було майже половиною ВВП України. За таких умов будь-які втрати у експорті за неможливості реалізувати дану продукцію у межах власного ринку призводять до погіршення кризових явищ.

Ще одним важливим фактором, який вплинув на погіршення ситуації, стало стабільно від'ємне сальдо у зовнішньоекономічних операціях на протязі попередніх до 2008 року 4-ох роках та наступних 6-ти. Це призвело до того, що у країні поступово зменшувались валютні заощадження, і у найважливіший момент вона не змогла за рахунок власних сил виправити ситуацію.

Таблиця 1.
Показники експорту, імпорту та їх сальдо в Україні з 2005 по 2016 роки

Рік	Експорт (млн. дол.)	Імпорт (млн. дол.)	Сальдо (млн. дол.)
2005	34228,4	36136,3	-1907,9
2006	38368,0	45038,6	-6670,6
2007	49296,1	60618,0	-11321,9
2008	66967,3	85535,3	-18568,0
2009	39695,7	45433,1	-5737,4
2010	51405,2	60742,2	-9337,0
2011	68394,2	82608,2	-14214,0
2012	68830,4	84717,6	-15887,2
2013	63320,7	76986,8	-13666,1
2014	53901,7	54428,7	-527,0
2015	38127,1	37516,4	610,7
2016	36361,7	39249,8	-2888,1

Зрештою відсутність валюти в країні породила ще більший попит на неї, поступово підвищуючи рівень інфляції. Так крок за кроком Україну все більше затягувало у тенета глобальної кризи.

Не зважаючи на те, що криза була фінансова і не мала б так сильно зачепити Україну, через слабко розвинений фондовий ринок, країна все ж таки опинилась у серйозній скруті. Причиною цьому стала комбінація різних факторів.

Серед зовнішніх варто зазначити світову фінансову кризу, що розпочалась на заході поза межами України та призвела до зменшення обсягів експорту.

Серед внутрішніх:

- експортну орієнтацію економіки;
- слабкий рівень розвитку внутрішнього ринку;
- дефіцит платіжного балансу тощо.

Підсумовуючи зазначене вище варто відмітити як внутрішні фактори підсилили зовнішній, утворивши ситуацію, за якої країна опинилась у безвихідному становищі.

Період з 2013 по 2016 рік відображає найнижчі показники експорту та імпорту за останні 10 років, а графіки являють собою затяжне піке у якому опинилася економіка України. Такі показники пояснюються не стільки впливом зовнішнього фактору як навпаки, внутрішнього на зовнішні відносини та міжнародні ринки. Проте, перш ніж перейти до детальнішого аналізу факторів, слід звернути увагу і на інші показники.

По-перше – на обсяг експорту та імпорту України з іншими країнами. А по-друге – на місця, які займають окремі групи країн у структурі експортно-імпортних операцій країни.

Таблиця 2.
Середній обсяг експорту України за 10 років (млн. дол. США)

Рік	Обсяг експорту (млн. дол. США)					
	Країни СНД	Країни ЄС	Азія	Африка	Америка	Австралія і Океанія
2006	12351,1	12166,3	8446,2	2373,7	2550,9	17,9
2007	18087,0	14021,3	10881,6	2792,0	2686,3	15,7
2008	23166,3	18265,7	15887,0	3902,4	4144,0	64,0
2009	13472,9	9514,3	12131,7	2627,8	1124,2	21,6
2010	18740,6	13085,3	13715,4	3018,7	2000,0	28,4
2011	26177,0	18021,5	17737,8	3344,2	2552,3	29,8
2012	25318,6	17123,7	17681,1	5638,2	2607,7	50,9
2013	22077,3	16758,6	16813,0	5094,7	2163,6	40,1
2014	14882,3	17002,9	15350,9	5098,2	1372,2	23,5
2015	7806,1	13015,2	12378,9	3803,3	785,6	13,6
2016	6031,5	13496,3	11796,3	3865,1	735,2	18,3
Середній обсяг за 10 років	18811,07	16247,11	15281,99	4155,83	2272,2	32,38

Аналізуючи дану таблицю варто зазначити, що зменшення обсягів експорту було не вибіркоким і не випадковим явищем, оскільки експортні операції скоротились з усіма партнерами у світі. Це дозволяє стверджувати, що в країні відбувалися по справжньому серйозні зміни, які мали важливе значення для міжнародної торгівлі.

На рисунку 3 можна побачити, що головними експортними партнерами України в останні 10 років були країни СНД, ЄС та Азії. Дані показники пояснюються перш за все близькістю даних регіонів до України, а отже кращими умовами для укладання угод.

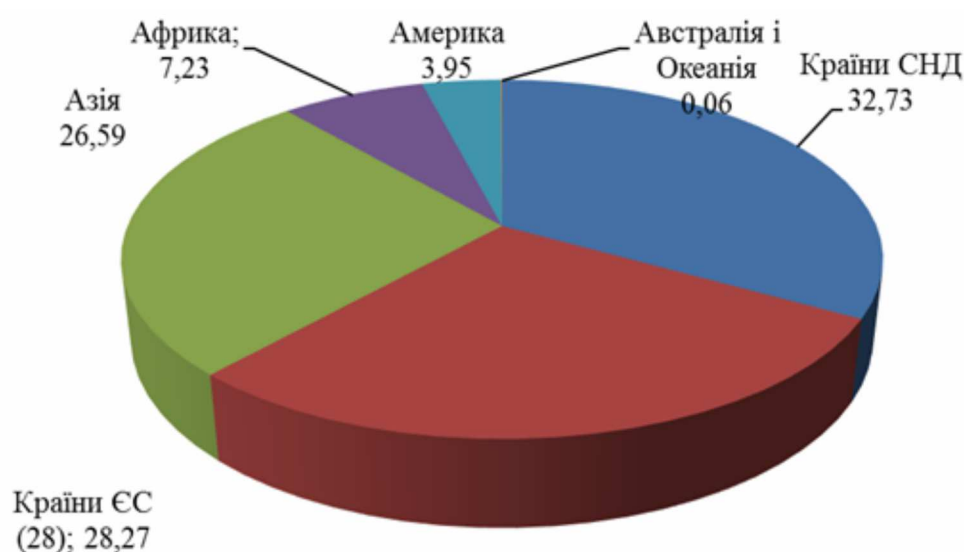

Рисунок 3. Доля країн світу у обсязі експорту України в середньому за 10 років

У таблиці 3 ми спостерігаємо дані, що гармонійно відображують таблицю 2. По-перше, з 2013 року ми спостерігаємо поступовий спад у імпорتنих операціях з усіма економічними партнерами. а по-друге, знову серед усієї маси, але вже значно виразніше можемо виділити ключових імпортерів України: СНД та ЄС.

Таблиця 3. Середній обсяг імпорту України за 10 років (млн. дол. США)

Рік	Обсяг імпорту (млн. дол. США)					
	Країни СНД	Країни ЄС	Азія	Африка	Америка	Австралія і Океанія
2006	20112,3	16232,2	6143,7	413,0	1465,3	99,5

2007	25469,3	22274,5	9042,2	673,1	2255,4	128,4
2008	33377,8	28928,6	15497,7	1559,1	4190,6	431,7
2009	19692,6	15438,5	6538,6	617,6	2197,9	149,4
2010	26697,4	19151,4	10023,3	874,4	2879,4	261,4
2011	37212,4	25805,8	13279,9	940,6	3913,9	194,0
2012	34497,2	26237,2	17140,5	851,3	4446,7	195,7
2013	27941,6	27046,5	15237,3	749,8	4339,9	93,7
2014	17276,9	21069,1	10848,3	679,9	3021,5	182,2
2015	10485,5	15330,2	7235,8	601,7	2336,6	169,6
2016	8565,4	17140,8	8920,5	553,9	2594,8	120,6
Середній обсяг за 10 років	26132,84	23465,48	11990,78	851,44	3364,2	202,62

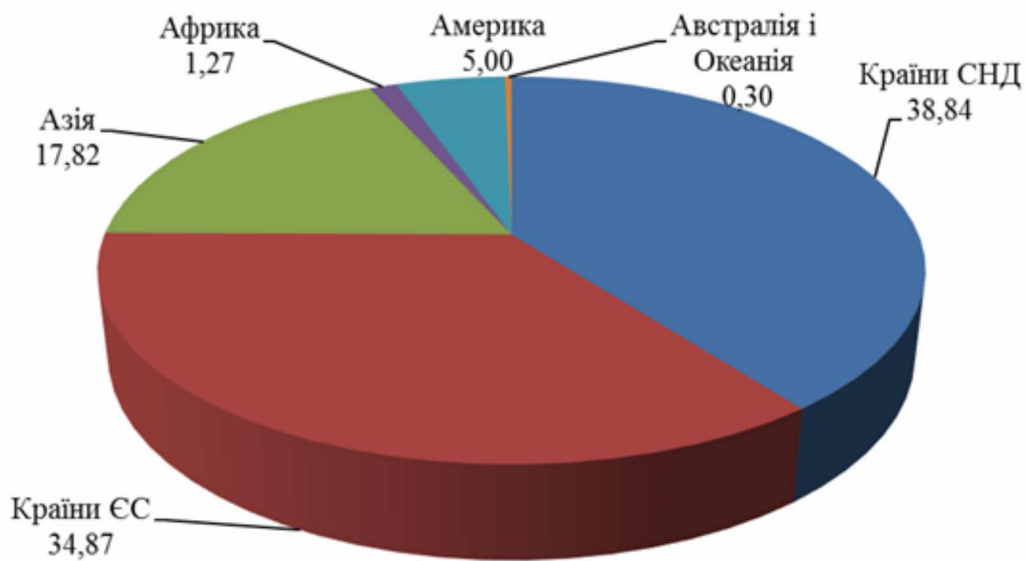

Рисунок 4. Доля країн світу у обсязі імпорту України в середньому за 10 років

На рисунку 4 ми бачимо більш детальний розподіл ваги усіх регіональних партнерів України у сукупному об'ємі імпорту.

Аналізуючи отримані дані можна зробити висновок про те, що найбільшими партнерами України у зовнішній торгівлі є Європейський Союз, країни СНД та азійські країни. Проте визначними у розрізі географічного положення є два міждержавних об'єднання ЄС та СНД, між яким знаходиться Україна, та серед яких намагається знайти найкращі умови для партнерства. Для детальнішого відображення напрямку економічного руху країни необхідно подивитись на порівняльні показники експортних та імпорتنих операцій в останні 10 років на рисунках 5 та 6 відповідно.

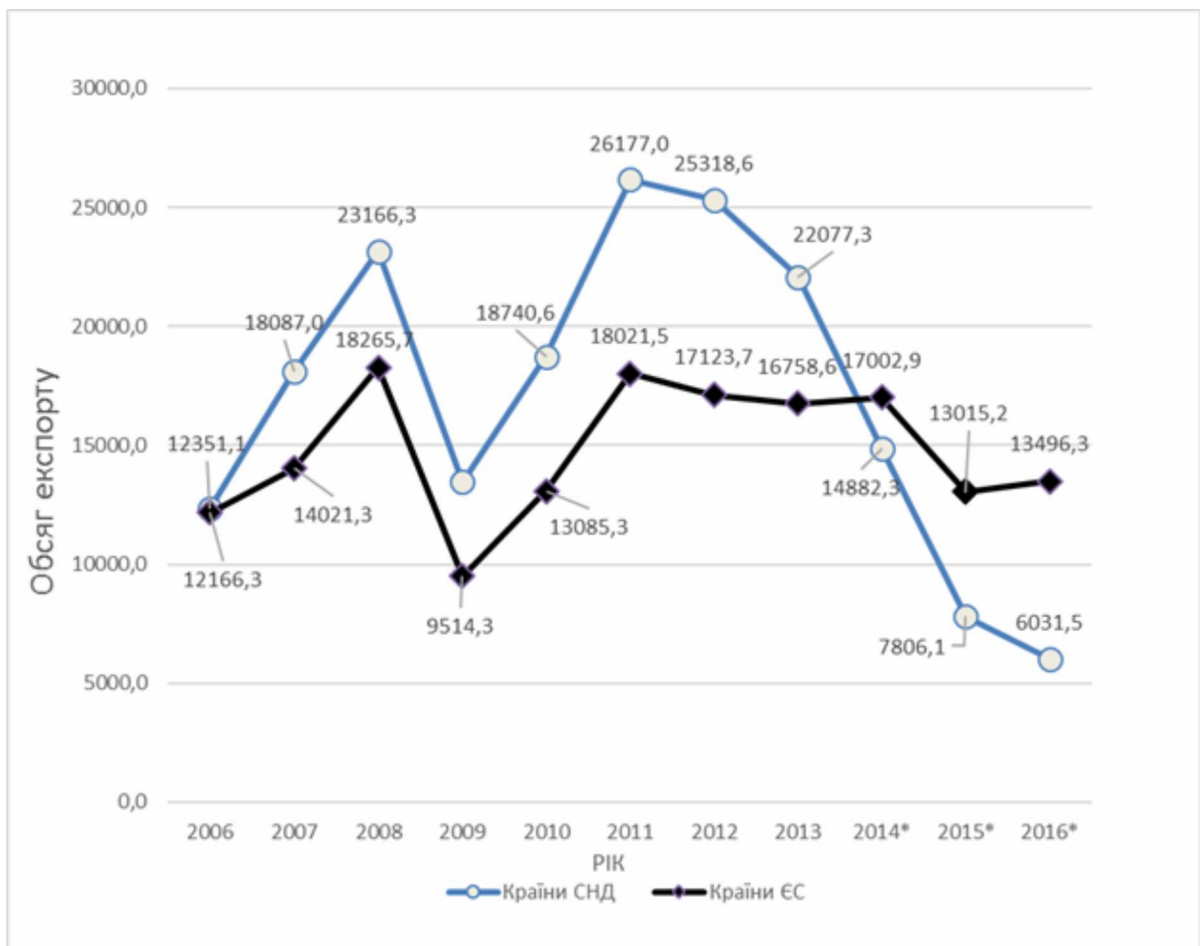

Рисунок 5. Обсяг експорту України у країни ЄС та СНД з 2006 по 2016 (млн. дол. США)

На рисунку 5 відображено порівняння об’ємів експорту між Україною з однієї сторони та ЄС і СНД з іншої. Аналізуючи даний графік можна прийти до висновку, що у період з 2006 по 2013 рік відносини з обома об’єднаннями розвивались симетрично, тобто кризи спричиняли зменшення активності, а поживлення економічної ситуації сприяло розвитку відносин в цілому.

Проте, з 2013 по 2016 рік ми бачимо, що відносини з країнами СНД значно скоротились, при цьому з ЄС після значно меншого зменшення пішли в гору. Дана ситуація яскраво демонструє зміну економічних пріоритетів України, стосовно вибору зовнішньоекономічних партнерів.

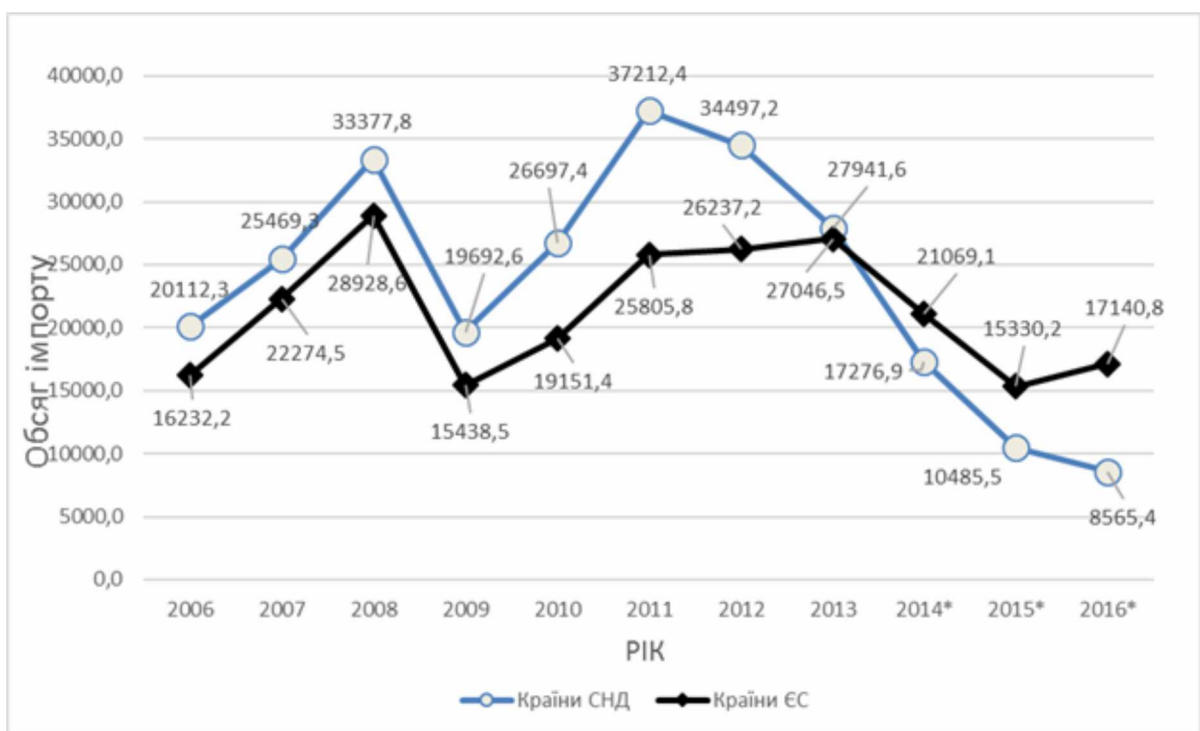

Рисунок 6. Обсяг імпорту України у країни ЄС та СНД з 2006 по 2016 (млн. дол. США)

Рисунок 6 демонструє зміну величини імпорту України з країн СНД та ЄС у продовж останніх 10 років. Даний графік майже співпадає з графіком експорту, підтверджуючи, що оскільки зменшення рівня відносин відбулось не по одному з параметрів, а одразу з обох, проблема не в особливостях чи в умовах купівлі-продажу продукції, а в іншому – стосунках між країнами.

Отримавши додаткові дані можна стверджувати, що зміна у зовнішньоекономічних вподобаннях України виникла через певні зміни, що сталися у 2013 році. Ключовим фактором, який дав початок іншим складовим став соціально-політичний конфлікт, що виник у країні. Його наслідками можна вважати наступні зміни.

1. Усі попередні роки, починаючи з 2004, Україна витратила більше аніж заробляла, від'ємний торговельний баланс змушував постійно брати кредити під нові відсотки, що зрештою не рятувало ситуації, а лише погіршувало її. Це призвело до того, що держава була не здатна витримати внутрішню кризу. А відсутність фінансових запасів стримати галопуючу інфляцію.

2. Через нестабільну політичну та економічну ситуацію, яка склалась у країні, постійно поширювались панічні настрої, зокрема це стосувалося банківського сектора, оскільки населення почало знімати власні активи.

3. Відчуваючи можливість погіршення ситуації населення не витратило кошти, заховавши гроші вдома. Через що впали обсяги торгівлі та виробництва.

4. Через військові заворушення та анексію частини території, Україна втратила частину промислового комплексу, що вплинуло на об'єми експорту та імпорту.

5. Через введення санкцій частина продукції, особливо продукція подвійного призначення стала недоступною для продажу в частину країн СНД.

6. Через соціальні протести частина товарів, що раніше постачалась зі східних країн була замінена на західні аналоги.

7. Через зміну політичного курсу країни, відбулась поступова переорієнтація зі східного напрямку на захід, від СНД до ЄС.

8. Через лібералізацію торгівлі між ЄС та Україною, зокрема підписання Угоди про вільну торгівлю, продукція відповідних країн отримала полегшений доступ на ринки один одної.

Даний приклад свідчить про те, що внутрішні фактори, що виникають у межах однієї країни можуть мати значний вплив на економіку сусідніх країн і навіть цілих регіонів. Зокрема заворушення в Україні призвели до зміни сталого процесу розвитку у напрямку сходу на абсолютно протилежний – західний.

Висновки. Процес глобалізації відкрив можливість внутрішнім факторам у межах країн впливати на ситуацію у світі в цілому. Яскраво це проявляється у глобальній економіці, оскільки будь-які серйозні перетворення зазвичай мають значний вплив на економіку, яка віддзеркалює поточний стан суспільства. Контролювати зміни у міжнародних економічних процесах можна за рахунок показників, які відстежують рівень залучення країн та регіонів до міжнародних економічних процесів. Зокрема, такими показниками є експорт та імпорт. Вони чітко відображують реальну картину світового ринку, сигналізуючи про усі важливі зміни.

Література.

1. Антонов В.А. Международные валютно-кредитные и финансовые отношения: Учебник для бакалавров/ В.А. Антонов. – М.: Издательство Юрайт, 2014. – 548 с.
2. Базилевич В.Д. Економічна теорія. Політекономія [Текст]: Підручник для студентів вищих закладів освіти / В. Д. Базилевич – К.: Знання-Прес, 2001. – 581 с.
3. Електронний ресурс: Офіційний сайт Верховної Ради України. Закон України: «Про внесення змін до Закону Української РСР «Про зовнішньоекономічну діяльність» Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua>
4. Електронний ресурс: Офіційний сайт Державної служби статистики України. Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>
5. Радзієвська С.О. Глобальна економіка: конспект лекцій для студентів економічних напрямів підготовки усіх форм навчання / С. О. Радзієвська. – К.: «СІК ГРУП УКРАЇНА», 2015. – 344 с.
6. Шкурупій О.В. Зовнішньоекономічна діяльність підприємства: Навчальний посібник/ За ред. О.В. Шкурупій. – К.: Центр учбової літератури, 2012. – 248 с.

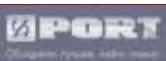
References.

1. Antonov, V.A. (2014), *Mezhdunarodnye valjutno-kreditnye i finansovye otnosheniya: Echebnik dlja bakalavrov* [International Monetary and Financial Relations: A Bachelor's Teaching], Izdatel'stvo Jurajt, Moscow, Russia, p. 548.
2. Bazylevych, V.D. (2001), *Ekonomichna teoriia. Politekonomiia* [Economic theory. Political economy], Znannia-Pres, Kyiv, Ukraine, p. 581.
3. The Verkhovna Rada of Ukraine (2012), Law of Ukraine: "On Amendments to the Law of the Ukrainian SSR" On Foreign Economic Activity", available at: <http://zakon2.rada.gov.ua>
4. State Statistics Service of Ukraine, available at: <http://www.ukrstat.gov.ua>
5. Radziivska, S.O. (2015), *Hlobalna ekonomika: konspekt leksii dlia studentiv ekonomichnykh napriamiv pidhotovky usikh form navchannia* [Global Economics: A summary of lectures for students in economic areas of the preparation of all forms of

education], «SIK HRUP UKRAINA», Kyiv, Ukraine, p. 344.

6. Shkurupii, O.V. (2012), *Zovnishnoekonomichna diialnist pidpriemstva: Navchalnyi posibnyk* [Foreign economic activity of the enterprise], Tsentr uchbovoi literatury, Kyiv, Ukraine, p. 248.

Стаття надійшла до редакції 16.06.2017 р.

Вропу

ТОВ "ДКС Центр"